

Ella Rentheimová: Jak vůli, tak sílu. Neboť tenkrát jsem nevěděla o tvém velikém, a hrozném zločinu —

Borkman: Kterým? Co míníš?

Ella Rentheimová: Mním tím zločin, pro který není na světě odpuštění —

Borkman (cíví strunou na ni): Mínila ses rozumem, Ello?

Ella Rentheimová (učíní krok blíže k němu): Ty jsi vrah! Dopustil ses velkého, smrtelného hříchu.

Borkman (pomalu couvá před ní ke klavíru): Sílíš, Ello?

Ella Rentheimová: Usmrtils život lásky ve mně. (*Loudá se blíže k němu.*) Chápeš, co to znamená? V bibli se mluví o jakémisi tajemném hříchu, pro nějž není odpuštění. Dříve jsem nikdy nemohla pochopit, co by to mohlo být. Nyní to chápu, teď tomu rozumím. Onen veliký, neodpustitelný hřích — to je hřích, kterým se provinuje ten, kdo vraždí život lásky v jiném člověku.

Původní pojmenování „vina“ doznává v obou citovaných úsecích Ibsenova dialogu četné přesuny v řadě homonymické (Borkmanova defraudace, zrazení Elly Rentheimové, její nevědomé zavinění Borkmanova pádu, prodání její lásky, čin z donucení, zničení vůle a síly Elly Rentheimové, zabítí její lásky atd.) i v řadě synonymické (vina, neštěstí, zločin, potupa, zničení, vražda, smrtelný hřích atd.). Téměř každá z těchto homonymních i synonymních hodnot se několikrát vynořuje na nejrůznějších místech dia-

logu a opět mizí, přecházejíc nenáhle v hodnotu jinou. Ani jednotlivá slovní znění, ani jednotlivé významy nejsou od sebe zřetelně odděleny, takže každé z těchto slovních znění má vlastně všechny uvedené významy. Čtenář dokonce mimoděk spojuje i ostatní významy, které se v tomto dialogu objevují, např. Borkmanovu lásku k Elle Rentheimové a její lásku k němu, se slovy „vina“, „zločin“, „neštěstí“ atp., a zároveň jsou přítomna, byť nevyslovena, ještě pojmenování další, např. „zrada“, „oběť“, „omyl“ atp. jako adekvátní synonyma slov „vina“, „neštěstí“, „zločin“.

Zabývali jsme se tímto příkladem obšírněji, protože zřetelně ukazuje povahu pojmenování v dialogickém projevu. Ukázalo se, že se rovnováha homonymity se synonymitou, vytvořená pojmenovacím aktem, vstupem dané jednotky do kontextu účastníka okamžitě porušuje. Je tedy pojmenování v dialogu dáno několika-
rým, aspoň dvojnásobným aktem: aktem osoby mluvící, který vytváří určitý průběh homonymické řady se synonymickou, a aktem každého z ostatních účastníků rozhovoru, který opět vytváří jiný průběh těchto řad, dávaje dané jednotce takový smysl a slovní znění, jakých si vyžaduje jeho kontext. Viděli jsme dále, že vzájemný poměr sémantických hodnot ležících v těchto různých průsečících není ten, že by jedna druhou odstraňovala a nahrazovala: hodnota jednou daná trvá, byť třeba jen virtuálně, dál, i když je dána hodnota nová, a může proto kdykoli vystoupit znova do předí. Všechny hodnoty, kterých táž jednotka nabývá v různých významových souvislostech (kontextech), nahromadují se kolem této jednotky a v ní, aniž je kterákoli z nich s to odstranit ostatní. To platí o všech jednotkách dialogu, nejen o pojmenování, které je jednotkou základní; tedy např. i o celých replikách:

Posel: Prohrají-li, sázím svou hlavu. — Hra je poctivá. Ztratím vše, nebo vše získám.

Tomáš Rol: Získáš vše, abys vše ztratil. —

Posel: Později. — Nemyslím tak daleko.

Tomáš Rol: Na škodu spasení své duše.

Posel: Nechci, aby byla spasena.

Smysl, který zde má jedna replika, nemizí v replice druhé, nýbrž je jen zbaven své uzavřenosti tím, že k němu druhá replika připojuje význam jiný, zcela protikladný. I když však není vždy poměr mezi oběma kontexty tak vyhraněně protikladný, sebemenší jejich